

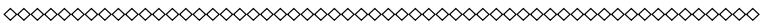
บทละครเรื่องดาหลังฉบับเลขที่ 35: เรื่องดาหลังสำนวนอยุธยาที่ขาดหาย
Bot Lakhon Rueang Dalang with the Given Number 35:
A Missing Ayutthaya Version of the Dalang

ธานีรัตน์ จัตทะศรี¹
Thaneerat Jatuthasri

Received: February 5, 2020

Revised: May 6, 2020

Accepted: May 12, 2020

บทคัดย่อ

บทละครเรื่องดาหลังเลขที่ 35 ซึ่งคัดจากสมุดไทย 1 เล่มมาพิมพ์ในกระดาดฝรั่ง 30 หน้า มีเนื้อหาเริ่มจากอิเหนาที่ตัวกูเรปั่นไปเที่ยวป่าจนถึงตำมั่งหงลงงงบุษบาสำหรับไปฆ่า ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ในสำนักหอสมุดแห่งชาติ บทละครเรื่องดาหลังฉบับนี้มีสำนวนต่างกับบทละครเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) และไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับกวีและยุคสมัยที่แต่ง บทความวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาองค์ประกอบและยุคสมัยการแต่งบทละครเรื่องดาหลังเลขที่ 35 โดยเปรียบเทียบกับบทละครเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ซึ่งเป็นเรื่องดาหลังสำนวนเก่าที่สุดเท่าที่มีหลักฐานปรากฏในปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่า บทละครเรื่องดาหลังเลขที่ 35 นำเสนอเนื้อหาบางช่วงและลักษณะตัวละครบางตัวต่างกับฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ใช้ภาษาวรรณศิลป์เรียบง่ายกว่าฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 มีกระบวนกลอนและถ้อยคำแบบบทละครยุคเก่าสมัยอยุธยาและธนบุรี และดำเนินเรื่องกระชับกว่าฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 แต่ก็มีบทพรรณนาที่เอื้อแก่การแสดงกระบวนรำงามแทรกอยู่ ลักษณะดังกล่าวทำให้สันนิษฐานได้ว่า บทละครเรื่องดาหลังเลขที่ 35 เป็นส่วนหนึ่งของบทละครเรื่องดาหลังสมัยอยุธยาตอนปลาย ซึ่งเป็นยุคที่มีประวัติว่าเรื่องดาหลังประพันธ์ขึ้นเป็นครั้งแรก บทละครเรื่องดาหลังเลขที่ 35 จึงนับเป็นเรื่องดาหลังฉบับสำคัญที่แสดงให้เห็นว่า บทละครเรื่องดาหลังสำนวนอยุธยามีได้ขาดหายไปหมดอย่างที่เข้าใจกัน ทั้งยังช่วยขยายความรู้เกี่ยวกับวรรณคดีและการแสดงเรื่องดาหลังให้ชัดเจนขึ้นด้วย

คำสำคัญ: เรื่องดาหลัง, บทละคร, สำนวนอยุธยา, ดาหลังสำนวนต่าง ๆ, การศึกษาเปรียบเทียบ

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย / หน่วยปฏิบัติการวิจัย “ไทยวิทรรศน์” จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (Assistant Professor, Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University/“Thaivithat” Research Unit, Chulalongkorn University) E-mail: Thaneerat.j@chula.ac.th

Abstract

Bot Lakhon Rueang Dalang, which was typed in 30 pages of paper with the given number of 35, was copied from a folded paper book (Samut Thai) and is now kept in the National Library of Thailand. It narrates the story from the scene in which Inao asked the king of Kurepan to go hunting, and moves forward to the scene in which Tammangong put Butsabasari, Inao's consort, to death. Bot Lakhon Rueang Dalang number 35 is a different version of Bot Lakhon Rueang Dalang of King Rama I and has no information about the author and the history of composition. This article aims to examine the characteristics and the date of composition of Bot Lakhon Rueang Dalang number 35 by comparing it with the Dalang of King Rama I which is the oldest version of the Dalang in survival today. The study finds that various characteristics of Bot Lakhon Rueang Dalang number 35 are different from the Dalang of King Rama I. It presents some contents and characters different from those in the Dalang of King Rama I, it has more simple literary techniques than those in the Dalang of King Rama I, it uses the Klon style and some words like those found in Bot Lakhon of Ayutthaya and Thonburi periods, and it presents more concise continuity of the story than that in the Dalang of King Rama I while still containing descriptions appropriate for transformation into beautiful dances. Those distinctive characteristics indicate that Bot Lakhon Rueang Dalang number 35 might be a fragmented manuscript from the Dalang of the late-Ayutthaya period where the Dalang was first composed. Bot Lakhon Rueang Dalang number 35, therefore, should be recognized as a significant version of the Dalang demonstrating that the Ayutthaya version of the Dalang is not entirely lost and extending the knowledge of the Dalang literature and performance.

Keywords: the Dalang, Bot Lakhon, an Ayutthaya version, Thai versions of Dalang, Comparative study

บทนำ

เรื่องดาหลังหรืออิเหนาใหญ่ มีที่มาจากนิทานปันทยเช่นเดียวกับเรื่องอิเหนาหรืออิเหนาเล็ก เรื่องดาหลังและเรื่องอิเหนาประพันธ์ขึ้นครั้งแรกในสมัยอยุธยาตอนปลายสำหรับใช้เล่นละครใน กล่าวคือ เจ้าฟ้าหญิงกมลทรงพระนิพนธ์บทละครเรื่องดาหลัง และเจ้าฟ้าหญิงมุกฎทรงพระนิพนธ์บทละครเรื่องอิเหนา เจ้าฟ้าหญิง 2 พระองค์นี้เป็นพระราชธิดาในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2508: 102-103)

ต่อมาเมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าเมื่อ พ.ศ. 2310 แบบแผนของละครและบทละครสมัยอยุธยาได้ขาดหายไปมาก โดยเฉพาะละครใน ด้วยเหตุนี้ในสมัยธนบุรี สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึง

โปรดเกล้าฯ ให้ฝึกหัดละครของหลวงชั้นอีกครั้ง รวมทั้งทรงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ขึ้นใหม่บางตอนเพื่อใช้เล่นละครในของหลวง (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2508: 125-126) การเล่นละครหลวงนี้ได้รับการสืบทอดต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ ดังที่ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดเกล้าฯ ให้ฟื้นฟูละครหลวงและทรง พระราชนิพนธ์บทละครในจนครบบริบูรณ์ทั้ง 4 เรื่อง คือ รามเกียรติ์ อนุรุทร ดาหลัง และอิเหนา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงวินิจฉัยว่า เรื่องรามเกียรติ์กับเรื่อง อนุรุทรนั้น ทรงพระราชนิพนธ์ใหม่ทั้งหมด ส่วนเรื่องดาหลังกับเรื่องอิเหนา “ดูเหมือนเอาบท ครั้งกรุงเก่าตั้งเป็นหลัก ทรงพระราชนิพนธ์ซ่อมแซมแต่ตรงที่บทเดิมขาดไป” เนื่องจาก “มีกลอน ครั้งกรุงเก่าปะปน” (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2508: 131-132)

กล่าวเฉพาะเรื่องดาหลัง บทละครเรื่องดาหลังฉบับที่มีเนื้อความสมบูรณ์และเป็นที่ยึดักแพร่หลาย คือฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ส่วนบทละครเรื่องดาหลังสำนวนอยุธยาซึ่งประพันธ์ขึ้น ครั้งแรกในสมัยอยุธยาตอนปลายนั้น ต้นฉบับขาดหายไปเช่นเดียวกับบทละครเรื่องอิเหนาสำนวน อยุธยา ในปัจจุบันยังไม่พบบทละครเรื่องดาหลังที่มีประวัติแน่ชัดว่าเป็นสำนวนอยุธยา ดังที่ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร (2517: 202) ทรงกล่าวถึงบทละครเรื่องดาหลังและ เรื่องอิเหนาฉบับอยุธยาว่า “...แต่บทละครทั้งสองเรื่องนี้คุ้นๆไปเสียแล้ว เราจะรู้ได้แต่เพียงว่ามี พระราชนิพนธ์ขึ้นใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์ซึ่งคงจะได้ทรงตามเค้าเรื่องเดิม” ส่วนสมัยธนบุรี ไม่ปรากฏว่ามีมีการแต่งบทละครเรื่องดาหลังหรือเล่นละครในเรื่องนี้ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2508: 129) บทละครเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 จึงเป็นเรื่องดาหลังสำนวนเก่าที่สุดเท่าที่มีหลักฐานแน่ชัดตกทอดมาถึงปัจจุบัน พระราชนิพนธ์เรื่อง ดาหลังนี้พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2433 (พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร, 2517: 176) และเป็นฉบับหลักสำหรับปรับใช้ในการแสดงละครในเรื่องดาหลังในปัจจุบัน นอกจาก พระราชนิพนธ์เรื่องดาหลังฉบับนี้แล้ว ก็ไม่ปรากฏบทละครเรื่องดาหลังสำนวนอื่นที่เป็นที่ยึดักและ พิมพ์เผยแพร่ มีเฉพาะสมุดไทยบทละครเรื่องดาหลังสำนวนแปลกฉบับเท่านั้นที่มีการนำมา ศึกษา คือ บทละครเรื่องดาหลังฉบับสมุดไทยเลขที่ 516/1 (ธานีรัตน์ จัตุหะศรี, 2562ก) ซึ่งเก็บ รักษาอยู่ในสำนักหอสมุดแห่งชาติ และบทละครเรื่องดาหลังฉบับหมื่นจำเนียร (ธานีรัตน์ จัตุหะศรี, 2562ข) ซึ่งเก็บรักษาอยู่ในสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผลการศึกษาบทละครทั้ง 2 ฉบับนี้ สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นก่อนฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 โดยฉบับหมื่นจำเนียรน่าจะเก่า ถึงสมัยอยุธยา เพราะมีลักษณะของบทละครยุคเก่าก่อนสมัยรัตนโกสินทร์ปรากฏอยู่มาก ส่วนฉบับ เลขที่ 516/1 น่าจะเป็นสำนวนสมัยรัตนโกสินทร์

เมื่อสำรวจเอกสารโบราณที่เก็บรักษาอยู่ในสำนักหอสมุดแห่งชาติเพิ่มเติม พบว่ามีบทละคร เรื่องดาหลังอีกฉบับหนึ่งที่น่าสนใจ เนื่องจากสำนวนต่างกับบทละครเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ใน รัชกาลที่ 1 อีกทั้งยังมีกระบวนกลอนที่ค่อนข้างเก่า บทละครดังกล่าวลงทะเบียนเลขที่ 35 คัดจาก สมุดไทยดำ 1 เล่มมาพิมพ์ในกระดาศฝรั่ง กำหนดชื่อเรื่องว่า “บทละครร่ำเรื่องดาหลังความเก่า” มีเนื้อหาเริ่มจากอิเหนาลาทำวรุณไปเที่ยวป่าจนถึงตำมะหงงหลวงบุษบาสำหรับไปฆ่า ชื่อเรื่อง “บทละครร่ำเรื่องดาหลังความเก่า” นี้ คงกำหนดขึ้นตามความเห็นของเจ้าหน้าที่หอสมุดในขณะนั้น

ประเด็นเรื่อง “ความเก่า” หรือยุคสมัยของเรื่องดาหลังฉบับนี้ เป็นประเด็นที่น่าสนใจศึกษาว่ามีอายุเก่าเพียงใด เพราะสามารถต่อเติมประวัติวรรณคดีเรื่องดาหลังซึ่งไม่ค่อยมีผู้กล่าวถึงให้ชัดเจนขึ้นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากบทละครเรื่องดาหลังเลขที่ 35 มีอายุเก่าถึงสมัยอยุธยา ก็จะช่วยต่อเติมประวัติวรรณคดีเรื่องนี้มากขึ้น เพราะเรื่องดาหลังฉบับอยุธยาไม่มีใครรู้จักหรือเคยเห็นต้นฉบับว่าเป็นอย่างไร ด้วยเชื่อกันว่าขาดหายไปหมดตั้งแต่คราวเสียกรุง บทความวิจัยนี้จึงจะมุ่งศึกษาบทละครเรื่องดาหลังเลขที่ 35 เพื่อตอบข้อสงสัยดังกล่าว โดยจะศึกษาเปรียบเทียบกับบทละครเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 เป็นหลัก เพื่อช่วยในการพิจารณายุคสมัยของบทละครเรื่องดาหลังเลขที่ 35

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของบทละครเรื่องดาหลังเลขที่ 35
2. เพื่อเปรียบเทียบบทละครเรื่องดาหลังเลขที่ 35 กับบทละครเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1
3. เพื่อสืบค้นยุคสมัยการแต่งบทละครเรื่องดาหลังเลขที่ 35

สมมติฐาน

บทละครเรื่องดาหลังเลขที่ 35 มีลักษณะต่างกับบทละครเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 หลายประการ ทั้งยังมีลักษณะของบทละครยุคเก่าสมัยอยุธยาและธนบุรีปรากฏอยู่ ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า บทละครเรื่องดาหลังฉบับนี้มีอายุเก่ากว่าบทละครเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 และน่าจะเป็นส่วนหนึ่งของสำนวนอยุธยา

ขอบเขตข้อมูล

เรื่องดาหลังที่มุ่งศึกษาในบทความวิจัยนี้ ได้แก่ บทละครเรื่องดาหลังเลขที่ 35 ซึ่งคัดจากสมุดไทยตามาพิมพ์ตีพิมพ์ในกระดาศฝรั่งเมื่อ พ.ศ. 2485 และเก็บรักษาอยู่ที่สำนักหอสมุดแห่งชาติ

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. บทละครเรื่องดาหลังเลขที่ 35 ซึ่งเป็นข้อมูลหลักของการวิจัยนี้ พิมพ์ในกระดาศฝรั่งเมื่อ พ.ศ. 2485 ในสมัยที่จอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงอักษรวิธีในภาษาไทยตามข้อกำหนดของคณะกรรมการส่งเสริมวัฒนธรรมภาษาไทยในยุคนั้น อาทิ ยกเลิกการใช้สระและพยัญชนะบางตัว บทละครฉบับนี้จึงพิมพ์ตามหลักเกณฑ์ดังกล่าว ดังที่ระบุไว้ในหน้าแรกว่า “ใช้อักษรอย่างใหม่” การอ้างอิงบทประพันธ์ในบทความวิจัยนี้จะขอปรับมาใช้อักษรวิธีแบบภาษาไทยปัจจุบัน เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจง่ายและชัดเจนขึ้น
2. ข้อความบางตอนในบทละครเรื่องดาหลังเลขที่ 35 ที่ผู้พิมพ์ระบุไว้ว่า “...ความขาด...” ซึ่งหมายถึงข้อความในสมุดไทยต้นฉบับเลือนหรือชำรุด บทความวิจัยนี้จะเปลี่ยนมาใช้ว่า

“... (ชำรุด) ...” เพื่อให้เข้าใจชัดเจน

3. บทความนี้จะเรียกตัวบทหลักที่ศึกษาว่า “บทละครเรื่องดาหลังเลขที่ 35” และ “เรื่องดาหลังเลขที่ 35”

4. กรณีที่บทละครเรื่องดาหลังเลขที่ 35 และบทละครเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 เรียกชื่อบางชื่อต่างกัน จะใช้รูปเขียนและตัวสะกดตามฉบับที่อ้างถึง เช่น ใช้ว่า “บุษบาสำหรับ” “ปีปีโรหนี” เมื่อกล่าวถึงเรื่องราวในเรื่องดาหลังเลขที่ 35 และใช้ว่า “บุษบาสำหรับ” “ปีปีโรหนี” เมื่อกล่าวถึงเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1

กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทความวิจัยนี้มุ่งหาคำตอบเรื่องยุคสมัยที่แต่งบทละครเรื่องดาหลังเลขที่ 35 โดยการวิเคราะห์องค์ประกอบของบทละครเรื่องดาหลังเลขที่ 35 ตามหลักวรรณคดีศึกษา ได้แก่ เนื้อหาตัวละคร สำนวนภาษา กลวิธีการแต่ง และกระบวนการกลอน รวมทั้งศึกษาเปรียบเทียบองค์ประกอบดังกล่าวกับตัวบทในประเภทเดียวกันหรือเรื่องเดียวกันประเภทเดียวกันแต่ต่างสำนวนเพื่อช่วยพิจารณายุคสมัยที่แต่ง ได้แก่ บทละครเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 และบทละครเรื่องอื่น ๆ ในสมัยอยุธยาและธนบุรี ทั้งนี้ เหตุที่มีได้เปรียบเทียบกับบทละครเรื่องดาหลังสำนวนอยุธยา แต่เปรียบเทียบกับบทละครเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 เป็นหลัก เนื่องจากสำนวนอยุธยาสูญหาย ไม่พบบทละครเรื่องดาหลังที่มีประวัติแน่ชัดว่าเป็นสำนวนอยุธยาในปัจจุบัน บทละครเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 จึงเป็นเรื่องดาหลังสำนวนเก่าที่สุดเท่าที่มีหลักฐานในขณะนี้ การศึกษาเปรียบเทียบบทละครเรื่องดาหลังเลขที่ 35 กับบทละครเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 จะทำให้เห็นว่า บทละครฉบับใดมีอายุเก่าหรือใหม่กว่ากัน และการเปรียบเทียบกับบทละครเรื่องอื่นสมัยอยุธยาและธนบุรีร่วมด้วย ก็จะช่วยเสริมให้สามารถพิจารณาอายุของบทละครเรื่องดาหลังเลขที่ 35 ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ภูมิหลังของบทละครเรื่องดาหลังเลขที่ 35

1. ข้อมูลของต้นฉบับ บทละครเรื่องดาหลังเลขที่ 35² พิมพ์ในกระดาษฝรั่ง 30 หน้า เก็บรักษาอยู่ที่ห้องเอกสารโบราณ กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ ลงทะเบียนอยู่ในหมุกลอนบทละคร เลขที่ 35 ตู 115 ชั้น 4/4 มัดที่ 6 มีชื่อในทะเบียนว่า “เรื่องดาหลังความเก่า”

หน้าปกมีลายมือเขียนระบุชื่อเรื่องว่า “บทละครรำเรื่องดาหลังความเก่า ตอนอิเหนาพบบุษบาชาวไร่” ในหน้าแรกบรรทัดแรกพิมพ์ข้อความว่า “คัดจากสมุดตาเขียนเส้นดินสอขาว เลข ๗๔ ก.” คือ คัดจากสมุดไทยด้าเล่มดังกล่าวมาพิมพ์ ในหน้าสุดท้ายหลังจบเนื้อหามีข้อความว่า “จบเรื่องในต้นฉบับเท่านี้ แก้วมงคล คัด ๑๘ ธ.ค. ๘๕” หมายความว่า เจ้าหน้าที่หอสมุดชื่อ “แก้วมงคล” คัดลอกจากสมุดไทยมาพิมพ์ และพิมพ์เสร็จเมื่อวันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2485

² บทละครเรื่องดาหลังเลขที่ 35 มีสำเนากระดาษฝรั่งอีก 1 ชุด ลงทะเบียนเลขที่ 36 หมุกลอนบทละคร

เมื่อสำรวจสมุดไทยเรื่องดาหลังในสำนักหอสมุดแห่งชาติ ผู้วิจัยได้พบสมุดไทยที่เป็นต้นฉบับของเรื่องดาหลังฉบับพระฉายาฝรั่งเลขที่ 35 นี้ ได้แก่ สมุดไทยเลขที่ 380 มัดที่ 38 ซึ่งใช้ชื่อว่า “ดาหลัง เล่ม ๒ (พลัด)” เขียนด้วยดินสอขาว มี 117 หน้า มีประวัติว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสมรรัตนศิริเชษฐ ประทานให้หอพระสมุดเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2459 จะเห็นว่า สมุดไทยที่เป็นต้นฉบับดังกล่าวได้เปลี่ยนเลขทะเบียนไปจากเดิม จากเลขที่ 74ก. เป็น 380 และกำหนดชื่อเรื่องใหม่เป็น “ดาหลัง เล่ม ๒ (พลัด)” ซึ่งเมื่อสำรวจสมุดไทยเรื่องดาหลังเล่มอื่น ๆ ในแผนกเอกสารโบราณ ไม่พบเล่มที่เกี่ยวข้องกับ “ดาหลัง เล่ม ๒ (พลัด)” นี้ คือไม่พบสมุดไทยเล่มก่อนหน้าและต่อจากสมุดไทยเลขที่ 380 ทั้งนี้ ข้อความหลายช่วงของสมุดไทยเรื่องดาหลังเลขที่ 380 ลบเลือนและชำรุดเพิ่มขึ้นจากตอนที่หอสมุดศัคมภาพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2485 บทความวิจัยนี้จึงจะใช้ต้นฉบับพระฉายาฝรั่งเลขที่ 35 เป็นหลักในการศึกษา

2. เนื้อหา เนื้อหาโดยสรุปของเรื่องดาหลัง และเนื้อหาของเรื่องดาหลังฉบับเลขที่ 35 มีดังนี้
เนื้อหาเรื่องดาหลังโดยสรุป เรื่องดาหลังฉบับที่มีเนื้อหามสมบูรณ์ที่สุด คือบทละครเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ในที่นี้จะสรุปเนื้อหาตามบทพระราชนิพนธ์ โดยปรับจากที่ธารินทร์ จิตฺุหะศรี (2561: 156-158) เคยสรุปไว้

อิเหนาโอรสของท้าวกรุงป็น และบุษบา ก้าโละธิดาของท้าวดาหา เป็นลูกพี่ลูกน้องกันและหมั้นหมายกันแต่เยาว์วัย ต่อมาอิเหนาไปหลงรักบุษบาสำหรับลูกสาวชาวไร่ทำให้ไม่ใส่ใจที่จะแต่งงานกับคู่นั้น ท้าวกรุงป็นจึงกริ้วและส่งตามะหงไปฆ่าบุษบาสำหรับ อิเหนาเสียใจมาก จึงหนีออกจากเมืองกรุงป็นแล้วปลอมตัวเป็นชาวป่าชื่อป็นหีย เดินทางไปเรื่อย ๆ ระหว่างนั้นป็นหียได้บุษบาสำหรับและกัศิกาเป็นชายา ต่อมาป็นหียหลงกลระตุมะงาดาททำให้เรือแตก จึงพลัดพรากกับไพร่พลและชายา ป็นหียกับประสันตาเดินทางต่อไปจนถึงเมืองของนางพระยามณูสาตันและได้นางเป็นชายา

ต่อมา ป็นหียหนีออกจากเมืองณูสาตันแล้วเดินทางต่อไปจนถึงเมืองดาหา ป็นหียปลอมตัวเป็น “ดาหลัง” หรือคนเข็ดหนังเข้าไปอยู่ในเมืองดาหา ป็นหียได้เข้าวังไปเล่นหนังถวายท้าวดาหา ทำให้พบกับบุษบา ก้าโละ ดาหลังหลงรักนางและลอบเกี่ยวนางหลายครั้ง ต่อมาเมื่อดาหลังรู้ว่าท้าวดาหาหยอกบุษบา ก้าโละให้หมั้นกับระตุมะงาดาน ดาหลังก็ลอบฆ่าระตุมะงาดาเพื่อมิให้มีการแต่งงานเกิดขึ้น แต่กลับเป็นเหตุให้บุษบา ก้าโละต้องแบหาลตามความประสงค์ของน้องชายระตุมะงาดาได้มาช่วยนางไว้ตอนที่โจนเข้ากองไฟในพิธึแบหาลา แล้วพาเหาะหายไป ผู้คนจึงคิดว่านางสิ้นชีวิตในกองไฟแล้ว องค์ปะตาระกาหลาแปลงบุษบา ก้าโละเป็นชายชื่อ มีสาประหมังกุกหนึ่ง และกล่าวว่านางจะกลับคืนเป็นหญิงต่อเมื่อได้พบกับอิเหนาและจำกันได้ ต่อมาภายหลังองค์ปะตาระกาหลามาเข้าฝันบอกมีสาประหมังกุกหนึ่งว่า ดาหลังก็คืออิเหนา ทำให้นางดีใจมากที่ดาหลังกับอิเหนาเป็นคนเดียวกัน จึงยกพลออกตามหาอิเหนา ฝ่ายดาหลังซึ่งคิดว่าบุษบา ก้าโละสิ้นชีวิตแล้ว ก็เสียใจคลุ้มคลั่งอยู่พักหนึ่ง จากนั้นก็ไปขอขมาที่พระฤๅษี ระหว่างนั้นเกิดเหตุให้ต้องลาพรตกลับมาเป็นป็นหียและได้จินตะหราวาธิดาของระตุมะงาดาเป็นชายา ต่อมาป็นหียหนีออกจากเมืองปัตหระ แล้วปลอมตัวเป็นดาหลังเข้าไปเข็ดหนังอยู่ที่เมืองหมันหยาปาเอ็ด จากนั้นดาหลัง (ป็นหีย) ได้ขึ้นครองเมืองหมันหยาปาเอ็ดและได้หยั่งหยั่งสำหรับเป็นชายา ต่อมาป็นหียได้ข่าวว่าบุษบา ก้าโละยังมีชีวิตอยู่แต่แปลงเป็นชาย จึงสืบข่าวตามหานาง จนในที่สุดทั้งคู่ก็พบกันและจำกันได้ที่เมือง

กาหลัง จากนั้นปั้นหยีกี่ให้ส่งสารไปแจ้งข่าวแก่กษัตริย์วงศ์เทวา

เนื้อหาเรื่องดาหลังเลขที่ 35 เรื่องดาหลังเลขที่ 35 มีเนื้อหาเฉพาะตอน เริ่มจากอิเหนาลา ท้าวกูเรปันไปเที่ยวป่า ทำให้พบรักกับบุษบาสำหรับลูกสาวชาวไร่และได้นางเป็นชายา ต่อมา ท้าวดาหาส่งสารมาทูลท้าวกูเรปันว่า ถึงเวลาที่ควรจะจัดงานวิวาห์ระหว่างบุษบาผู้เป็นธิดากับอิเหนา แห่งกูเรปัน ท้าวกูเรปันจึงสั่งอิเหนาให้เร่งเตรียมการวิวาห์และเตรียมเดินทางไปเมืองดาหาเมื่อได้ ฤกษ์ แต่อิเหนากลับทำนึ่งเฉย เพราะกำลังลุ่มหลงบุษบาสำหรับ เมื่อท้าวกูเรปันทราบเรื่องก็กริ้ว สั่ง ให้ตามะหงงไปฆ่าบุษบาสำหรับ โดยท้าวกูเรปันทำอุบายสั่งให้อิเหนาไปล่าเนื้อ เพื่อเปิดโอกาสให้ ตามะหงงลวงนางออกมาฆ่าในช่วงที่อิเหนาไม่อยู่ ตามะหงงไปลวงบุษบาสำหรับที่หลับพลางว่าอิเหนา โดนกวางเฉียวได้รับบาดเจ็บ ขอให้นางตามไปพบในป่า บุษบาสำหรับหลงเชื่อตามตามะหงงไป แต่ หลังจากเดินป่าได้สักระยะ นางก็เริ่มเฉลียวใจว่าตามะหงงน่าจะมุ้งมิ้งร้ายต่อนาง จึงเอ่ยถามตามะหงง ตามะหงงก็ตอบนางตามจริง เนื้อหาของบทละครเรื่องดาหลังเลขที่ 35 จบลงเพียงเท่านี้ กลอนบท แรกและกลอนบทสุดท้ายของบทละครเรื่องดาหลังเลขที่ 35 มีดังนี้

ตารางที่ 1 กลอนบทแรกและกลอนบทสุดท้ายของเรื่องดาหลังเลขที่ 35

กลอนบทแรกกล่าวว้ออิเหนาขึ้นเฝ้าท้าวกูเรปัน และประโหมสุหรี่	กลอนบทสุดท้ายกล่าวว่าตามะหงงตอบบุษบา สำหรับตามจริง
๑ เมื่อเอยเมื่อนั้น พระโหมยงองค์ระเด่นภูมิ ครั้นรุ่งแสงสุริยศรี พระเสด็จจรลีคลาโคล (เรื่องดาหลังความเก่า, กระจดาขฝรัง เลขที่ 35: 1)	๑ ครั้นแล้วจึงบอกนาง ไส้ที่ไซทางบุกป่า จึงเล่านางงามตามสัจจา เป็นกรรมเวรฯ ... (ชำรุด) ... (เรื่องดาหลังความเก่า, กระจดาขฝรัง เลขที่ 35: 30)

3. รูปแบบคำประพันธ์ เรื่องดาหลังเลขที่ 35 แต่งเป็นกลอนบทละครต่อเนื่องกันไปตาม แบบบทละครโบราณ มีชื่อเพลงร้องและเพลงหน้าพาทย์ระบุไว้บางแห่ง ส่วนการเจรจาไม่มีกำกับ ไว้ ชื่อเพลงร้องที่ระบุไว้ เช่น “โอโหม” ในบทที่อิเหนาเกี่ยวกับบุษบาสำหรับ “ร้าย” ในบทที่อิเหนาลา บุษบาสำหรับไปล่าเนื้อ และ “โอ” ในบทที่บุษบาสำหรับครวญถึงอิเหนา ส่วนเพลงหน้าพาทย์ระบุไว้ 1 แห่ง ได้แก่ เพลง “โอด” ในตอนที่อิเหนาโคกเศร้าเพราะคิดถึงบุษบาสำหรับ

4. สำนวนภาษา สำนวนภาษาในเรื่องดาหลังเลขที่ 35 มีทั้งที่คล้ายและต่างกับสำนวนภาษา ในตอนเดียวกันของฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 กล่าวคือ บทประพันธ์ในเรื่องดาหลังของ ฉบับเลขที่ 35 ใช้สำนวนภาษาต่างกับฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ขณะที่บทประพันธ์ใน เนื้อหาส่วนหลังใช้สำนวนภาษาคลายกั้น ดังตัวอย่าง

สำนวนภาษาที่แตกต่างกัน เนื้อหาตั้งแต่ตอนอิเหนาลาท้าวกูเรปันไปเที่ยวป่าอันทำให้พบ กับบุษบาสำหรับครั้งแรกจนถึงตอนท้าวกูเรปันทำอุบายสั่งให้อิเหนาไปล่าเนื้อ เรื่องดาหลังเลขที่ 35 ใช้สำนวนภาษาต่างกับเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ดังเช่นบทบรรยายในตอนที่บุษบา สำหรับเห็นอิเหนาครั้งแรก เรื่องดาหลัง 2 ฉบับเล่ารายละเอียดต่างกัน ทำให้ใช้ถ้อยคำต่างกันไปด้วย เรื่องดาหลังเลขที่ 35 เล่าว่า เมื่อบุษบาสำหรับได้ยินอิเหนาเอ่ยทัก ก็ตกใจมาก รีบวิ่งขึ้นเรือนไปทอด

มารดาไว้ ส่วนเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 เล่าว่า เมื่อบุชบาสำหรับเหลือบเห็นนิเหนา ก็ตกใจมาก รีบฉวยมือหลอหราชอาณาจักรซึ่งเป็นบ่าววังหนีไปหลบที่ต้นไม้ใหญ่ ดังนี้

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบสำนวนภาษาระหว่างเรื่องดาหลัง 2 ฉบับ

เรื่องดาหลังเลขที่ 35	เรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1
<p>๑ เมื่อเอยเมื่อนั้น บุชบาสำหรับศรีใส ครั้นได้ยินเสียงพระภูวไนย ตกใจไม่สมประฤติ จิงวังขึ้นไปบนเคหา ตกประหม่าตัวสันขวัญหนี นางปิดประตูลั้นทันที เทวีกอดพระมารดาไว้ (เรื่องดาหลังความเก่า, กระจดาษฝรั่ง เลขที่ 35: 3-4)</p>	<p>๑ เมื่อนั้น จิงเกนบุชบาสำหรับ นางเหลือบเห็นองค์พระภูมี มารศรีตระหนกตกใจ ฉวยมือหลอหาก็พาวิง แอบอิงแฝงบังพฤกษาใหญ่ ใครหน่อเป็นน่านประหลาดใจ เล็งลอดสอดนัยนาดู (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, 2499: 20)</p>

สำนวนภาษาที่คล้ายกัน ในช่วงท้ายของเรื่อง ตั้งแต่ตอนนิเหนากลับจากเข้าเฝ้าท้าวกรุเป็น มาลาบุชบาสำหรับไปลาเนื้อจนถึงตอนตำมะหงลงงบุชบาสำหรับไปฆ่า เรื่องดาหลังเลขที่ 35 มีเนื้อหา ค่อนข้างตรงกัฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 และใช้ถ้อยคำคล้ายกัน ดังตัวอย่างบทครวญของ บุชบาสำหรับตอนนิเหนาไปลาเนื้อในตารางด้านล่างนี้ บทครวญนี้ เรื่องดาหลัง 2 ฉบับใช้ถ้อยคำ ส่วนใหญ่ตรงกัน มีเพียงบางวรรคเท่านั้นที่ใช้ถ้อยคำต่างกัน เช่น เรื่องดาหลังเลขที่ 35 ใช้ว่า “น้ำตา เท่งหลังไหล” เรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ใช้ว่า “น้ำตาแฉวงถ้งหลังไหล” เรื่องดาหลัง เลขที่ 35 ใช้ว่า “แก่พระราชชาติในไพร” เรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ใช้ว่า “แก่พระ ผ่านฟ้าที่ในไพร” ดังนี้

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบสำนวนภาษาระหว่างเรื่องดาหลัง 2 ฉบับ

เรื่องดาหลังเลขที่ 35	เรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1
<p>๑ ทอดองค์ลงกับที่ไสยา น้ำตาเท่งหลังไหล ราชจนครวญคร่ำรำไร ยอกรขึ้นไหว้เทวา ของเทพเจ้าทั้งหลาย ช่วยป้องกันอันตรายที่ในป่า อย่าให้ภัยยัยปีศา แก่พระราชชาติในไพร (เรื่องดาหลังความเก่า, กระจดาษฝรั่ง เลขที่ 35: 26)</p>	<p>๑ ทอดองค์ลงในที่ไสยา น้ำตาแฉวงถ้งหลังไหล ราชจนครวญคร่ำรำไร ยกมือขึ้นไหว้เทวา ของเทพเจ้าทั้งหลาย ช่วยป้องกันอันตรายที่ในป่า อย่าให้ภัยยัยปีศา แก่พระผ่านฟ้าที่ในไพร (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, 2499: 49-50)</p>

ลักษณะของบทละครเรื่องดาหลังเลขที่ 35 ที่ต่างกับบทละครเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1

บทละครเรื่องดาหลังเลขที่ 35 มีลักษณะต่างกับบทละครเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 หลายประการ ทั้งรายละเอียดเนื้อหา การพรรณนา ลักษณะตัวละคร กระจบวนกลอน และการใช้ภาษา ดังนี้

1. ด้านรายละเอียดเนื้อหา เรื่องดาหลังเลขที่ 35 มีเนื้อหาหลักตรงกับตอนเดียวกันในเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 คือเล่าว่า อีเหนาพบรักกับบุษบาสำหรับระหว่างไปเที่ยวป่าและได้นางเป็นชายา อันทำให้อีเหนาไม่ใส่ใจที่จะวิวาทกับบุษบาผู้เป็นคู่หมั้น ท้าวกระป็นกริ้ว จึงทำอุบายสั่งให้อีเหนาไปล่าเนื้อ จากนั้นก็ส่งตามหึ่งไปฆ่าบุษบาสำหรับในตอนทีอีเหนาไม่อยู่ อย่างไรก็ตาม เรื่องดาหลัง 2 ฉบับมีรายละเอียดเนื้อหาหลายช่วงต่างกัน ดังจะอภิปรายต่อไปนี้

1.1 เรื่องดาหลังเลขที่ 35 นำเสนอเนื้อหาบางช่วงรวบรัดกว่าเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1

ลักษณะดังกล่าวปรากฏในตอนทีอีเหนาพบบุษบาสำหรับครั้งแรกและตอนที่ท้าวกระป็นสั่งฆ่าบุษบาสำหรับ ดังนี้

ตอนอีเหนาพบบุษบาสำหรับครั้งแรกระหว่างเที่ยวป่า เรื่องดาหลังเลขที่ 35 เล่าว่า ระหว่างทีบุษบาสำหรับเก็บดอกไม้ในสวนในเวลาเย็น อีเหนาได้ขี่ม้าผ่านมาบริเวณนั้น เมื่ออีเหนาเห็นนางก็ตกตะลึงในความงามและเอ่ยทักทายนาง ดังนี้

เจ้าเอยเจ้าพี่	โฉมศรีเสาวภาคย์เสนาหา
พี่ชอดอกไม้บังนางกัลยา	เมตตาทีเกิดอวยสาธุญใจ

(เรื่องดาหลังความเก่า, กระจดาขฝรั่ง เลขที่ 35: 3)

ในตอนดังกล่าว เรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 เล่าว่า บุษบาสำหรับออกมาเก็บดอกไม้ในสวนตอนเช้า ระหว่างนั้นอีเหนาได้ขี่ม้าตามกวางมาหยุดพักที่ต้นกร่าง และสั่งให้ประสันตาไปหาน้ำมาให้ดื่ม ประสันตาเดินลัดเลาะไปจนถึงสวนของบุษบาสำหรับ เมื่อได้เห็นความงามของนางซึ่ง “สงศรีทรงโฉมประโลมใจ” ก็รีบกลับมาทูลอีเหนาว่าตนได้พบ “ของวิเศษ” และนำทางอีเหนามาพบบุษบาสำหรับ เมื่ออีเหนาได้เห็นนาง ก็หลงรักและลอบชมโฉมนางอย่างพิจารณา จากนั้นก็เผลอตัวออกมากล่าวทักทายนาง (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, 2499: 17-20)

เนื้อหาดังกล่าวของเรื่องดาหลังเลขที่ 35 จึงรวบรัดกว่าฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 เพราะกำหนดให้อีเหนาเป็นผู้ขี่ม้าผ่านมาพบนางด้วยตนเอง ขณะที่ฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ประสันตาเป็นผู้พบนางก่อน แล้วจึงกลับไปทูลอีเหนาและพาอีเหนามาพบนาง ครั้นมาถึงสวนอีเหนาก็ยังมีได้เข้าไปทักทายนางทันที แต่กลับลอบชมโฉมนางก่อน แล้วจึงเอ่ยทักทายนาง การทีฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 เล่ายืดเยื้อกว่าโดยให้ประสันตาพบนางก่อนแล้วจึงกลับมาทูลอีเหนา รวมทั้งให้อีเหนาลอบชมโฉมนางก่อนทีจะเข้าไปเอ่ยทักทายนางนี้ ทำให้ความงามของบุษบาสำหรับโดดเด่นมากขึ้นกว่าเรื่องดาหลังเลขที่ 35 นอกจากนี้ แม้ทั้ง 2 ฉบับจะกล่าวตรงกันว่า บุษบาสำหรับเป็นลูกสาวชาวไร่ แต่ฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ระบุเพิ่มเติมว่านางเป็น “นางฟ้าจุติมาใช้กรรม” (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, 2499: 17) บุษบาสำหรับในฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 จึงมีสถานะสูงและพิเศษกว่าในเรื่องดาหลังเลขที่ 35

ตอนท้าวกระป็นสั่งฆ่าบุษบาสำหรับ เรื่องดาหลังเลขที่ 35 เล่าว่า หลังจากท้าวกระป็นสั่งให้อีเหนาเตรียมการวิวาทกับบุษบาแห่งเมืองดาดา อีเหนากลับทำนึ่งเฉยไม่เตรียมการสิ่งใด ด้วยกำลังลุ่มหลงบุษบาสำหรับ ท้าวกระป็นจึงเตือนอีเหนาให้เร่งเตรียมการ แต่อีเหนาก็ยังคงเพิกเฉย ท้าวกระป็นจึงคิดฆ่าบุษบาสำหรับผู้เป็นต้นเหตุให้อีเหนาไม่ยอมแต่งงาน โดยทำอุบายสั่งให้อีเหนาไป

กับประโหมสุริยวงพรให้โอหนาทียิวปาด้วยความปลอดภัย “จำเรณูสวัสดิ” และกำขับให้ “ลูกรัก
เร่งกลับมากองใหญ่” เพราะหากกลับมาช้า พระองค์จะ “เปลวตาเปลี่ยวใจ” จากนั้นโอหนาก็
ออกมาสั่งพี่เลี้ยงให้จัดไพรพลเพื่อเตรียมเดินทาง แล้วก็ไปลาคุณครูราชาชาตาคนแรก³ ครั้นถึงเวลา
โอหนาก็ขึ้นม้าออกที่ยิวปา (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, 2499: 15)

การเปรียบเทียบทำให้เห็นว่า เรื่องดาหลังเลขที่ 35 ไม่มีบทบาทของจะหรั่งกะหนังโหละ
และคุณครูราชาเข้ามาเกี่ยวข้องดังที่พบในฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 อีกทั้งท้าวกูเรป็นใน
เรื่องดาหลังเลขที่ 35 ยังเป็นห่วงความปลอดภัยของโอหนาทาย่างมาก ดังที่กำขับโอหนาทให้ระวังตัว
และกำขับพี่เลี้ยงให้ดูแลโอหนาทให้ดี ต่างกับฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ที่ท้าวกูเรป็นและ
ประโหมสุริยวงได้กังวลเรื่องความปลอดภัยหรืออันตรายของโอหนาท แต่กำขับให้โอหนาทรีบกลับ เพราะ
หากกลับมาช้า พระองค์จะ “เปลวตาเปลี่ยวใจ” ด้วยความคิดถึง ลักษณะดังกล่าวทำให้ภาพของ
โอหนาทในเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ดูเก่งกล้าสามารถมากกว่าเรื่องดาหลังเลขที่ 35

ตอนท้าวกูเรป็นสั่งให้โอหนาทเตรียมการวิวาห์กับบุษบาแห่งเมืองดาหา เรื่องดาหลังเลขที่
35 เล่าว่า ท้าวดาหาเป็นฝ่ายดำริเรื่องการจัดงานวิวาห์ขึ้นก่อน เนื่องจากเห็นว่าบุษบาผู้เป็นธิดานั้น
“ซันษาที่ควรจะแต่งงาน” คือถึงวัยที่ควรจะแต่งงานกับโอหนาทผู้เป็นคู่คุณาหงนแล้ว จึงไม่ควรนิ่งเฉย
หรือรีรอเพราะท้าวกูเรป็นอาจตีโทษได้ ประกอบกับบุษบาก็มีความงามล้ำเลิศ หากกษัตริย์เมือง
อื่นทราบถึงความงามนี้ ก็อาจเกิดศึกชิงนางขึ้นได้ จึงควรเร่งจัดการวิวาห์ระหว่างนางกับโอหนาทให้
เรียบร้อย ท้าวดาหาจึงส่งสารไปทูลท้าวกูเรป็น ท้าวกูเรป็นก็เห็นชอบด้วย จึงสั่งให้โอหนาทรีบเตรียม
การวิวาห์และเตรียมไปเมืองดาหา ดังตัวอย่างบทที่ท้าวดาหาปรึกษาประโหมสุริยวงเรื่องการวิวาห์
ดังกล่าว ดังนี้

ด้วยว่าองค์อัญญาแดหวา	ปราสาทมาจะให้ป็นแก่นสาร
ครั้นจะนึ่งให้เนิ่นนาน	เกลือกจะมีเหตุการณอันตราย
พระเชษฐาก็จะตีโทษได้	เจ้าจะเห็นกระไรนางโฉมฉาย
ด้วยลูกรักสิประเสริฐเพริศพราย	เป็นที่ชอบตาชายในโลก

(เรื่องดาหลังความเก่า, กระจดษฝรั่ง เลขที่ 35: 12)

ในตอนดังกล่าว เรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 เล่าต่างออกไปว่า ท้าวกูเรป็น
เป็นผู้ดำริว่า ถึงเวลาที่โอหนาทควรจะแต่งงานกับบุษบาแห่งเมืองดาหาผู้เป็นคู่หมั้นและขึ้นครองเมือง
ต่อจากพระองค์ ท้าวกูเรป็นจึงบอกให้โอหนาทเตรียมตัว และส่งสารไปทูลท้าวดาหา เมื่อท้าวดาหา
ได้รับสารก็ตอบกลับว่า ทางเมืองดาหาขอเวลา 3 เดือนเพื่อเตรียมการวิวาห์ เมื่อถึงกำหนดก็ขอให้
ท้าวกูเรป็นเสด็จมา (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, 2499: 29-30)

เรื่องดาหลัง 2 ฉบับจึงนำเสนอบทบาทตัวละครในตอนดังกล่าวแตกต่างกัน กล่าวคือ
ในเรื่องดาหลังเลขที่ 35 ท้าวดาหาเป็นฝ่ายดำริเรื่องงานวิวาห์ขึ้นก่อน เพราะเกรงท้าวกูเรป็นจะตีโทษ
ว่าทางดาหาถ่วงเวลาให้เนิ่นช้า และเกรงว่ากษัตริย์เมืองต่าง ๆ จะมาทำศึกชิงบุษบาเพราะความ

³ เรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 1 กล่าวว่า เมื่อโอหนาทเริ่มโตเป็นหนุ่มซึ่งควรจะมี “คู่สม” ท้าวกูเรป็นก็สั่งให้
ประโหมสุริยวงเลือก “อิสตรีที่มีศักดิ์” มาให้แก่โอรส ประโหมสุริยวงได้เลือกนางคุณครูราชาให้โอหนาท (พระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, 2499: 14)

ฝรั่ง เลขที่ 35: 2) ส่วนเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 มีบทชมธรรมชาติแบบนิราศแทรกอยู่ 6 คำกลอน โดยอิเหนาเชื่อมโยงธรรมชาติที่พบเห็นกับความคิดถึงดุหริธิดา เช่น เมื่อได้กลิ่นหอมของดอกไม้ ก็ทวนคิดว่า “กลิ่นนี้เหมือนกลิ่นเทวี” (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, 2499: 16) เรื่องดาหลังเลขที่ 35 จึงมุ่งแสดงภาพธรรมชาติในป่า ขณะที่เรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 มุ่งแสดงอารมณ์รักของตัวละครเป็นหลัก

ตอนอิเหนาได้บุษบาสำหรับเป็นชายา บทอัครจริยในตอนดังกล่าวของเรื่องดาหลังเลขที่ 35 มี 8 คำกลอน ช่วง 4 คำกลอนแรกพรรณนาภาพการสังวาสโดยตรง เช่น “พระขงฆ์ไขว่ขงฆ์ไม่เคลื่อนคลาย” “นาก็แก่นบนาถ” และ “นาลิกก็แนบปรางนางกัลยา” ส่วน 4 คำกลอนหลังพรรณนาเชิงสัญลักษณ์โดยกล่าวถึงธรรมชาติ เช่น ดอกไม้ “ระบัดบานรับพระสุริยใส” “ภูมรินเลี้ยวไล่ประขุมรส” และ “กัมปนาทหาวดหวั่นทุกทิศา” (เรื่องดาหลังความเก่า, กระจดาษฝรั่ง เลขที่ 35: 9-10) ส่วนบทอัครจริยตอนนี้ในเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 มี 6 คำกลอนพรรณนาเฉพาะภาพธรรมชาติเชิงสัญลักษณ์ เช่น ดอกไม้ “แย้มบานระบัดเบิกใบ” “ภูมรินบินลงประจงย้า” “กลีบกล้าเสสรคลายคลี่” และ “ฝนฝอยเซ็นชานปฐพี” (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, 2499: 27)

ตอนอิเหนापาบุษบาสำหรับชมสวนบริเวณพลับพลา เรื่องดาหลังเลขที่ 35 มีบทชมสวน 12 คำกลอน เน้นแสดงชื่อดอกไม้ต่าง ๆ ไม่นั้นพรรณนาภาพการชมสวนของตัวละคร (เรื่องดาหลังความเก่า, กระจดาษฝรั่ง เลขที่ 35: 11) ส่วนเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 มีบทชมสวนที่พรรณนาชื่อดอกไม้ต่าง ๆ เช่นกัน แต่เน้นพรรณนาภาพการชมสวนของตัวละครเป็นหลัก ซึ่งสะท้อนความรักที่ตัวละครมีต่อกัน เช่น อิเหนานำดอกไม้มาแซมผมให้นาง และ “เด็ดบุหงาให้เทวี” (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, 2499: 27-28) ฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 จึงเน้นนาฏการและความรักของตัวละครมากกว่า รวมทั้งยังให้ความสำคัญแก่ฉากนี้โดยพรรณนามากถึง 20 คำกลอน

ตอนอิเหนापาบุษบาสำหรับเข้านอน เรื่องดาหลังเลขที่ 35 มีบทชมพรรณไม้ในสวนใกล้พลับพลา 6 คำกลอน กล่าวว่พรรณไม้ส่งกลิ่นหอมเข้ามาถึงในพลับพลา และแสงจันทร์สาดส่องพรรณไม้ทำให้เกิดสีสังคางาม (เรื่องดาหลังความเก่า, กระจดาษฝรั่ง เลขที่ 35: 12) ส่วนตอนเดียวกันนี้ในเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 มีบทชมธรรมชาติควบคู่กับบทชมโฉมบุษบาสำหรับ 8 คำกลอน กล่าวว่ดอกไม้ส่งกลิ่นหอมเข้ามาถึงในพลับพลา และแสงจันทร์ได้ส่องต้องใบหน้าของนาง ความงามของนางล้ำเลิศกว่าดวงจันทร์ ทำให้อิเหนาชื่นชมความงามของนางไม่วางตาด้วยความรัก (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, 2499: 29) เรื่องดาหลังเลขที่ 35 จึงมุ่งแสดงภาพธรรมชาติในสวน ขณะที่เรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 มุ่งแสดงความงามของนางและความเสน่หาที่อิเหนามีต่อนางเป็นหลัก

ในที่นี้จะยกตัวอย่างเปรียบเทียบบทพรรณนาในตอนที่อิเหนापาบุษบาสำหรับเข้านอนในพลับพลา ดังนี้

ตารางที่ 4 เปรียบเทียบบทพรรณนาระหว่างเรื่องดาหลัง 2 ฉบับ

เรื่องดาหลังเลขที่ 35	เรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1
อันกลิ่นดอกไม้ที่โนสวน แสงจันทร์จรัสตรัสไตร ที่สีเขี้ยวเขี้ยวตังมรดก ที่สีเหลืองเรื่องอรัมงามรูจี แต่ประณยามหนึ่งถึงยามสอง แสงบุหลันเลื่อมพรรณนัยนา (เรื่องดาหลังความเก่า, กระจดาขฝรั่ง เลขที่ 35: 12)	หอมยียวนจิตพิสมัย ต้องพรรณดอกไม้มากมี ที่แดงสดดั่งทับทิมศรี ที่สีขาขาวดีประหลาดตา กรประคองกอดแก็กนิษฐา นิทรากลับลีลในราตรี พระเข้าที่ไสยาสน์บรรจง ลมหวอนวอลกลันบุชบา แสงบุหลันส่องต้องพักตรา ผ่องผาดประหลาดล้ำอำไพ ถึงบุหลันที่แจ่มจะเปรียบพัคตร์ ดั่งจะหายละลายไปกับตา พระกอดจูบลูบไล้แล้วรับขวัญ ราตรีมิได้ห่างทราวมชม (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, 2499: 29)

2.2 เรื่องดาหลังเลขที่ 35 มีบทพรรณนา แต่เรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ไม่ปรากฏ

ตอนที่เรื่องดาหลังเลขที่ 35 มีบทพรรณนา แต่เรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ไม่ปรากฏ ได้แก่

ตอนอิเหนาลานบุชบาสำหรับไปเข้าเฝ้าท้าวภูเรปัน เรื่องดาหลังเลขที่ 35 มีบทสรรสรงทรงเครื่องของอิเหนา 8 คำกลอน (เรื่องดาหลังความเก่า, กระจดาขฝรั่ง เลขที่ 35: 18) ส่วนฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ไม่ปรากฏ แต่กล่าวเพียงสั้น ๆ ว่า “แล้วลูบไล้คุณธนปรง เพื่อฟุ้งจับผิวมังสา” (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, 2499: 34) ทั้งนี้ ฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 อาจต้องการเน้นว่าอิเหนารับไปเข้าเฝ้าท้าวภูเรปันตามบัญชา จึงไม่แสดงรายละเอียดการแต่งตัว ขณะที่เรื่องดาหลังเลขที่ 35 อาจต้องการให้มีการรำล่งสร้งในตอนนี จึงแทรกบทดังกล่าวเข้ามา

ตอนอิเหนาเข้าป่าไปล่าเนื้อตามบัญชาของท้าวภูเรปัน เรื่องดาหลังเลขที่ 35 มีบทพรรณนาธรรมชาติ 10 คำกลอนที่แสดงลางร้ายว่าบุชบาสำหรับจะสิ้นชีวิต โดยกล่าวว่าป่ารอบตัวอิเหนาเงียบสงัดราวกับป่าช้า ใบไม้ไม่ไหวติง ดอกไม้และผลไม้มิเหี่ยวแห้ง นกก็ไม่ส่งเสียง มีแต่นกแสกที่บินมาใกล้ไม้ของอิเหนา (เรื่องดาหลังความเก่า, กระจดาขฝรั่ง เลขที่ 35: 26) ทั้งนี้ ตอนที่อิเหนาพบลางร้ายดังกล่าว นางยังมีได้สิ้นชีวิต แต่กำลังจะถูกกลวงไปฆ่า ส่วนในเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 หลังจากอิเหนาลานางเข้าป่า เรื่องไม่ได้กล่าวถึงอิเหนาอีก แต่กล่าวถึงบุชบาสำหรับต่อไปว่า นางครวญถึงอิเหนาและต่อมาไม่นานตำมะหงงก็มาลวงนางไปฆ่า (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, 2499: 49)

มีข้อสังเกตว่า บทพรรณนาลางร้ายของอิเหนาในฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ปรากฏในอีกตอนหนึ่ง คือตอนที่บุชบาสำหรับถูกฆ่าแล้ว กล่าวคือ เมื่อนางสิ้นชีวิต เรื่องจึงกลับมากล่าวถึงอิเหนาที่กำลังล่าเนื้อว่า อิเหนารู้สึกคิดถึงนางมาก และระหว่างที่อยู่ในป่า อิเหนาไม่พบสัตว์หรือสิ่งมีชีวิตใด ๆ เลย ทั้งป่าเงียบราวกับป่าช้า (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, 2499: 65) แนวคิดในการแทรกลางร้ายของเรื่องดาหลัง 2 ฉบับนี้จึงต่างกัน เรื่องดาหลังเลขที่ 35

แทรกไว้ก่อนที่นางจะสิ้นชีวิต ส่วนเรื่องดาหลังพระราชินีในรัชกาลที่ 1 แทรกไว้หลังจากนางสิ้นชีวิตแล้ว

ในที่นี้จะยกตัวอย่างบทสรรสรงเครื่องของอิเหนาในเรื่องดาหลังเลขที่ 35 ก่อนจะไปเข้าเฝ้าท้าวฤๅณ ดังนี้

พระเข้าที่ชำระสรสนาน	เร่รงรีนขึ้นบานเกษมศรี
พระทรงสุคนธามาลี	ภูมิแต่งองค์ให้เพริศพราย
ทรงจิวรตานีสีใบตอง	ผูกเป็นกะเลียงทองเจ็ดฉาย
พระทรงผ้าเกี้ยวลอยชาย	คาดปั้นหมั่งสายลายทองเรื่อง
แล้วบรรจงทรงศรี	ผ่องคิมค่าควรเมือง
เหน็บกริชสำอางอย่างเอื้อง	กลิ่นหอมฟุ้งเพื่อองตระหลบองค์
แล้วทรงสร้อยสีวิลาวรรณ	ใครเห็นชวนกันไหลหลง
พระทรงเครื่องเสร็จสรรพประดับองค์ แล้วทรงมิ่งมาอาชาไนย	

(เรื่องดาหลังความเก่า, กระจาดฝรั่ง เลขที่ 35: 18)

บทนี้กล่าวว่า อิเหนานุ่ง “จิวรตานีสีใบตอง” ซึ่งผูกเป็นลาย “กะเลียงทองเจ็ดฉาย” และนุ่งแบบลอยชาย⁵ คาดปั้นหมั่งทองและเหน็บกริช คำว่า “จิวรตานี” นี้ น่าจะคลาดเคลื่อนจากคำว่า “จวนตานี” ซึ่งเป็นผ้าทอดั้งเดิมของเมืองปัตตานีในอดีต⁶ เนื่องจากเมื่อเทียบกับบทเดียวกันในสมุทไทยต้นฉบับ สมุทไทยเขียนว่า “จวรตานี” อีกทั้งผ้าจวนตานีก็พบในเรื่องดาหลังพระราชินีในรัชกาลที่ 1 เช่นกัน แสดงให้เห็นว่าเป็นผ้าที่คนสมัยอยุธยาถึงต้นรัตนโกสินทร์รู้จักดี ส่วนคำว่า “กะเลียงทอง”⁷ น่าจะคลาดเคลื่อนจากคำว่า “ตะเกียงทอง” ซึ่งเป็นลายหนึ่งของผ้าจวนตานี เนื่องจากเรื่องดาหลังพระราชินีในรัชกาลที่ 1 กล่าวถึงผ้าลายนี้เช่นกัน ดังพบในตอนที่อิเหนาปลอมตัวเป็นดาหลังที่เมืองดาหา ซึ่งกล่าวว่า ดาหลังนุ่งผ้าจวนตานีสีเขียวทองลายตะเกียงทอง ดังบทที่ว่า “นุ่งจวนตานีสีตอง ยกเป็นตะเกียงทองเจ็ดฉาย พระนุ่งให้เพื่อยลื้อลอยชาย คาดปั้นหมั่งสายลายทองเรื่อง” (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, 2499: 299) บทที่ยกมานี้ นอกจากกล่าวตรงกับเรื่องดาหลังเลขที่ 35 ว่า ผ้าจวนตานีมีสีเขียวทองและทอลายตะเกียงทองแล้ว ยังกล่าวตรงกันด้วยว่า อิเหนานุ่งผ้านี้แบบลอยชายและคาดปั้นหมั่งทอง โดยใช้คำตรงกันว่า “ตะเกียงทองเจ็ดฉาย” และ “คาดปั้นหมั่งสายลายทองเรื่อง” เนื้อความและถ้อยคำที่พ้องกันนี้ แม้จะปรากฏในตอนต่างกัน แต่ก็ช่วยยืนยันได้ว่า “จิวรตานี” และ “กะเลียงทอง” ในเรื่องดาหลังเลขที่ 35 คือคำว่า “จวนตานี” และ “ตะเกียงทอง” อย่างแน่นอน

2.3 เรื่องดาหลังเลขที่ 35 ไม่มีบทพรรณนา แต่เรื่องดาหลังพระราชินีในรัชกาลที่ 1 มีบทพรรณนาในตอนนั้น

ตอนที่เรื่องดาหลังพระราชินีในรัชกาลที่ 1 มีบทพรรณนา แต่เรื่องดาหลังเลขที่ 35 ไม่มีบทพรรณนา ได้แก่

⁵ นุ่งผ้าลอยชาย หมายถึงการนุ่งแบบปล่อยชายผ้านุ่ง (ไม่โจงกระเบน) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 995)

⁶ ผ้าจวนตานีเป็นผ้าที่มีลวดลายเป็นเอกลักษณ์ ทอยาก และมิราคาสูง (ศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ นครราชสีมา กรมหม่อนไหม, 2555)

⁷ ต้นฉบับสมุทไทยเขียนคำนี้ว่า “กะเลียงทอง” เช่นกัน

ตอนอิเหนาจะออกไปเที่ยวป่า ฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 มีบทสรรเสริญเครื่องของอิเหนา 8 คำกลอน และบทชมม้า 4 คำกลอน (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, 2499: 16) ส่วนเรื่องดาหลังเลขที่ 35 กล่าวอย่างรวบรัดว่า อิเหนาลาที่ท้าวกรุงป็นมาขึ้นม้าและยกพลออกจากเมือง (เรื่องดาหลังความเก่า, กระจดาษฝรั่ง เลขที่ 35: 2)

ตอนอิเหนาพบบุษบาสำหรับครั้งแรกระหว่างเที่ยวป่า ฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 มีบทชมโฉมบุษบาสำหรับ 3 คำกลอน และบทชมสวนของนาง 6 คำกลอน ซึ่งในเวลานั้นดอกไม้กำลังแย่งบานและนางก็กำลัง “เก็บทุกพรรณมาลา” จากนั้นอิเหนาก็เอ่ยทักทายนาง (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, 2499: 19) ส่วนเรื่องดาหลังเลขที่ 35 ไม่มีบทพรรณนา แต่กล่าวอย่างกระชับว่า เมื่ออิเหนาเห็นนาง ก็ตกตะลึงในความงาม จากนั้นก็เอ่ยทักทายนางทันที (เรื่องดาหลังความเก่า, กระจดาษฝรั่ง เลขที่ 35: 3)

ตอนตามะหังหลวงบุษบาสำหรับไปฆ่า ฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 มีบทชมโฉมบุษบาสำหรับ 8 คำกลอนในตอนก็ตามะหังเห็นนางครั้งแรก (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, 2499: 53) ส่วนเรื่องดาหลังเลขที่ 35 ตอนก็ตามะหังเห็นบุษบาสำหรับครั้งแรก ไม่ปรากฏบทชมโฉมนาง (เรื่องดาหลังความเก่า, กระจดาษฝรั่ง เลขที่ 35: 28-29)

บทพรรณนาทั้ง 3 ตอนในเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ข้างต้น เน้นขยายภาพธรรมชาติและภาพตัวละครให้เด่นชัดขึ้น ขณะที่เรื่องดาหลังเลขที่ 35 อาจต้องการเดินเรื่องอย่างกระชับจึงไม่แทรกบทพรรณนาในตอนนั้น

3. ด้านลักษณะตัวละคร ตัวละครอิเหนาและบุษบาสำหรับในเรื่องดาหลังเลขที่ 35 มีบุคลิกลักษณะตรงไปตรงมาหรือมีชั้นเชิงน้อยกว่าตัวละครเดียวกันในเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ดังนี้

อิเหนา ในตอนที่ท้าวกรุงป็นบอกอิเหนาให้เตรียมวิวาทกับบุษบาแห่งเมืองดาดา เรื่องดาหลังเลขที่ 35 กล่าวว่า เมื่ออิเหนากลับจากเข้าเฝ้า ก็ตรงไปบอกบุษบาสำหรับทันทีว่า ท้าวกรุงป็นให้ตนเตรียมแต่งงานกับบุษบาแห่งดาดา ดังนี้

ครันถึงจึงบอกนางเทวี	บัดนี้สมเด็จพระบิดา
สั่งให้เตรียมการสยุมพร	พระภุชจาจะไปกรุงดาดา
จะเกล้งให้พี่ไกลดวงดา	การวิวาทพี่จะส่งไปโยมิ

(เรื่องดาหลังความเก่า, กระจดาษฝรั่ง เลขที่ 35: 18-19)

ส่วนเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 อิเหนามีความคิดต่างออกไป กล่าวคืออิเหนาไม่ได้บอกบุษบาสำหรับทันทีว่าท้าวกรุงป็นสั่งให้เตรียมแต่งงานกับบุษบาที่โละแห่งเมืองดาดา เพราะเกรงว่านางจะน้อยใจว่าอิเหนาไม่รัก แม้นางจะสังเกตว่าอิเหนามีท่าทีไม่สบายใจและถามอิเหนาว่า “พระมีเดือดร้อนเป็นไฉน” แต่อิเหนาก็ไม่ตอบตามตรง กลับเลี่ยงตอบว่ารู้สึกไม่สบายตัว “เหมือนอย่างจะเป็นไข้” จนภายหลัง เมื่ออิเหนาไปเข้าเฝ้าท้าวกรุงป็นอีกครั้งและถูกเร่งรัดให้เตรียมการวิวาท อิเหนาจึงยอมบอกนางตามจริง (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, 2499: 36) ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า อิเหนาในเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 มีความรู้สึกนึกคิดซับซ้อนมากกว่าอิเหนาในเรื่องดาหลังเลขที่ 35 และใส่ใจความรู้สึกของบุษบา

ตัวอย่างกลอนในบทละครสมัยอยุธยาที่ท้าววรศรศรีใช้เสียงสามัญ เช่น บทละครเรื่อง นางมโนห์รา “เมื่อนั้น ทกนางผู้ที่เจ้าทราชมวย” (วรรณคดีสมัยกรุงศรีอยุธยา, 2526: 49) บทละครเรื่องสังข์ทอง “เมื่อนั้น ท้าวขวิมลราชา” (วรรณคดีสมัยกรุงศรีอยุธยา, 2526: 124) บทละครเรื่องพิณสุวรรณศรี “เมื่อนั้น จอมขวัญเจ้าแสงสุริยา” (เสาวลักษณ์ อนันตศานต์, 2515: 185) และ บทละครเรื่องสุวรรณหงส์ “เมื่อนั้น นางเกตุสุริยงโสภา” (เสาวลักษณ์ อนันตศานต์, 2515: 187)

ตัวอย่างกลอนในเรื่องดาหลังเลขที่ 35 ที่ท้าววรศรศรีใช้เสียงตรี เช่น “เมื่อเอยเมื่อนั้น ระเด่นมนตรุ่งฟ้า” “เมื่อเอยเมื่อนั้น ท่านท้าวกูเรปันผู้รุ่งฟ้า” “มาเอยมาถึง จึงร้องเรียกขึ้นไปมิได้ช้า” (เรื่องดาหลังความเก่า, กระจดาขฝรั่ง เลขที่ 35: 4, 15, 28)

ตัวอย่างกลอนในบทละครสมัยอยุธยาที่ท้าววรศรศรีใช้เสียงตรี เช่น บทละครเรื่องนาง มโนห์รา “นางสารพระมารดา อนิจจามาทวงลูกเอาไว้” (วรรณคดีสมัยกรุงศรีอยุธยา, 2526: 32) บทละครเรื่องสังข์ทอง “ไฉน สมเด็จพระอินทร์เจ้าฟ้า” (วรรณคดีสมัยกรุงศรีอยุธยา, 2526: 91) บทละครเรื่องไชยทัต “เมื่อนั้น องค์พระไชยยะที่ตรงฟ้า” (เสาวลักษณ์ อนันตศานต์, 2515: 136) และ บทละครเรื่องศิลป์สุริวงศ์ “เมื่อนั้น สิงหนนนองลวงโพรงไม้” (เสาวลักษณ์ อนันตศานต์, 2515: 204)

4.2 การรับส่งสัมผัสระหว่างวรรคแบบกลอนยุคเก่า

กลอนในเรื่องดาหลังเลขที่ 35 มีการรับส่งสัมผัสตามแบบกลอนทั่วไป ทั้งสัมผัสระหว่าง บทและสัมผัสระหว่างวรรคภายในบท เช่น คำสุดท้ายของวรรคสัดบส่งสัมผัสไปที่คำใดคำหนึ่ง ระหว่างคำที่ 2-5 ของวรรครับ คำสุดท้ายของวรรครองส่งสัมผัสไปที่คำใดคำหนึ่งระหว่างคำที่ 2-5 ของวรรคส่ง อย่างไรก็ตาม กลอนหลายบทในเรื่องดาหลังเลขที่ 35 มีการรับส่งสัมผัสระหว่างคำสุดท้ายของวรรคสัดบกับคำแรกของวรรครับ และระหว่างคำสุดท้ายของวรรครองกับคำแรกของวรรคส่ง ซึ่งเป็นลักษณะที่พบมากในกลอนบทละครสมัยอยุธยาและธนบุรี ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างกลอนในเรื่องดาหลังเลขที่ 35 เช่น “บัดนี้พระองค์ทรงชัย ให้หาระเด่นมนตรีย์” “ที่จึงจัดแจงแบ่งคนไว้ ให้อยู่รักษาพลพา” “มาเอยมาถึง จึงร้องเรียกขึ้นไปมิได้ช้า” (เรื่องดาหลัง ความเก่า, กระจดาขฝรั่ง เลขที่ 35: 17, 24, 28)

ตัวอย่างกลอนในบทละครสมัยอยุธยาและธนบุรี เช่น บทละครเรื่องนางมโนห์รา “เป็นหญิงเจ้าแม่อา ออย่าทำกระริงกะเรียด” (วรรณคดีสมัยกรุงศรีอยุธยา, 2526: 32) บทละครเรื่องสังข์ทอง “เร็ว ๆ มาที่นี้รวย ช่วยดูลูกชายให้หลายตา” (วรรณคดีสมัยกรุงศรีอยุธยา, 2526: 82) บทละครเรื่องพิณทอง “นี่บัดชริณะนี้ไพร่ ไปเรียกว่าเปนพระมารดา” (เสาวลักษณ์ อนันตศานต์, 2515: 119) และบทละครเรื่องรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี “จึงบอกเจ้าลบน้อยมา มาเราช่วยกันจับซี” (สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช, 2506: 13)

มีข้อสังเกตว่า กลอนในเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ก็มีการรับส่งสัมผัสแบบดังกล่าวข้างเช่นกัน เช่น “ชวนกันครวญคร่ำไร ไม่เป็นลิตสมประดี” (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, 2499: 211) ซึ่งคงเป็นเพราะมีกลอนยุคเก่าปนอยู่ ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

⁸ บทประพันธ์จากบทละครสมัยอยุธยาเรื่องพิณสุวรรณศรี สุวรรณหงส์ ไชยทัต ศิลป์สุริวงศ์ พิณทอง และสังข์ศิลป์ไชย ที่คัดมาเป็นตัวอย่างในบทความวิจัยนี้ คัดมาจากวิทยานิพนธ์ของเสาวลักษณ์ อนันตศานต์ (2515) ซึ่งใช้อักษรวิธีและตัวสะกดตามต้นฉบับสมุดไทย

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2508: 132) ทรงอธิบายว่า กลอนในเรื่องดาหลังและเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 “ดูเหมือนเอาบทครั้งกรุงเก่าตั้งเป็นหลัก ทรงพระราชนิพนธ์ซ่อมแซม แต่ตรงที่บทเดิมขาดไป บทเรื่องดาหลังเวลานี้ยังมีอยู่บริบูรณ์ ถ้าใครสังเกตจะเห็นได้ว่า มีกลอนครั้งกรุงเก่าปะปน”

5. **ด้านการใช้ภาษา** ลักษณะการใช้ภาษาของเรื่องดาหลังเลขที่ 35 ที่น่าสนใจพิจารณามีดังนี้

5.1 การใช้ถ้อยคำแบบบทละครยุคเก่า

เรื่องดาหลังเลขที่ 35 ใช้ถ้อยคำหลายลักษณะคล้ายบทละครยุคเก่าสมัยอยุธยาและธนบุรี ดังนี้ การใช้คำว่า “รุ่งฟ้า” ประกอบกับชื่อตัวละคร เรื่องดาหลังเลขที่ 35 มักใช้คำว่า “รุ่งฟ้า” ประกอบกับชื่อตัวละครชายหรือผู้ชาย เช่น “เมื่อเอ๋ยเมื่อนั้น ระเด่นมนตรีรุ่งฟ้า” “เมื่อเอ๋ยเมื่อนั้น ระเด่นมนตรีรุ่งฟ้า” “เมื่อเอ๋ยเมื่อนั้น ท่านท้าวกูเรปันผู้รุ่งฟ้า” (เรื่องดาหลังความเก่า, กระจดชาฝรั่ง เลขที่ 35: 4, 5, 15)

การใช้คำว่า “รุ่งฟ้า” ดังกล่าว นิยมใช้ในบทละครยุคเก่าสมัยอยุธยาและธนบุรี เช่น บทละครเรื่องสังข์ทอง “เมื่อนั้น ท่านท้าวสามนต์ผู้รุ่งฟ้า” (วรรณคดีสมัยกรุงศรีอยุธยา, 2526: 82) บทละครเรื่องสุวรรณหงส์ “เมื่อนั้น พรสวันณะทรงรุ่งฟ้า” (เสาวลักษณ์ อนันตศานต์, 2515: 126) บทละครเรื่องสังข์ศิลป์ไชย “เมื่อนั้น พระสังข์ลิไชผู้รุ่งฟ้า” (เสาวลักษณ์ อนันตศานต์, 2515: 312) และบทละครเรื่องรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี “เมื่อนั้น พระรามสุริวงศ์รุ่งฟ้า” (สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช, 2506: 30)

มีข้อสังเกตว่า เรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ใช้คำว่า “รุ่งฟ้า” ประกอบกับชื่อตัวละครบ้างเช่นกัน แต่พบน้อย เช่น “เมื่อนั้น ระเด่นมนตรีรุ่งฟ้า” (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, 2499: 1000) ซึ่งคงเป็นเพราะยังมีกลอนยุคเก่าปะปนอยู่ด้วย (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2508: 132)

การใช้คำขึ้นต้น “เมื่อนั้น” และ “บัดนั้น” โดยไม่จำแนกชัดเจน เรื่องดาหลังเลขที่ 35 ใช้คำขึ้นต้นบทตามแบบกลอนบทละคร เช่น “มาจะกล่าวบทไป” “เมื่อเอ๋ยเมื่อนั้น” และ “บัดเอ๋ยบัดนั้น” ทั้งยังขึ้นต้นบทด้วยคำอื่นแบบกลอนเพลงด้วย เช่น “มาเอ๋ยมาถึง” “เจ้าเอ๋ยเจ้าพี่” และ “เดินเอ๋ยเดินไป”⁹

ตามขนบของกลอนบทละคร คำขึ้นต้น “เมื่อนั้น” และ “บัดนั้น” จำแนกใช้ชัดเจน คือ “เมื่อนั้น” ใช้กับตัวละครที่มีศักดิ์สูง และ “บัดนั้น” ใช้กับตัวละครบริวารหรือตัวละครสามัญ เช่น เสนา นางกำนัล ชาวบ้าน แต่การใช้คำว่า “เมื่อนั้น” และ “บัดนั้น” ในเรื่องดาหลังเลขที่ 35 ยังมีได้จำแนกใช้ตามขนบดังกล่าวอย่างชัดเจน เพราะมีการใช้ “เมื่อนั้น” ทั้งกับตัวละครศักดิ์สูงและตัวละครบริวารหรือตัวละครสามัญ เช่น อิเหนา ต่ามะหง และบิปีโรหนี่ ส่วนคำว่า “บัดนั้น” พบใช้น้อย และสังเกตว่าจะใช้กับตัวละครบริวารเท่านั้น เช่น พี่เลี้ยง เสนา และต่ามะหง นอกจากนี้ตัวละครบางตัวใช้คำขึ้นต้นทั้ง “เมื่อนั้น” และ “บัดนั้น” ปนกัน อาทิ ประสันตา และต่ามะหง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เรื่องดาหลังเลขที่ 35 ใช้คำว่า “บัดนั้น” ตามแบบแผน แต่ใช้คำว่า “เมื่อนั้น”

⁹ เรื่องดาหลังเลขที่ 35 มักใช้คำขึ้นต้นบทตามคำร้อง เช่น “เมื่อเอ๋ยเมื่อนั้น” “บัดเอ๋ยบัดนั้น” “มาเอ๋ยมาถึง” ซึ่งคัดตามที่ปรากฏในสมุดไทย

ไม่ตรงตามแบบแผน คือใช้ปนกันทั้งกับตัวละครศักดิ์สูงและตัวละครบริวาร ตัวอย่างเช่น “เมื่อเอ๋ย เมื่อนั้น พระโสมงองค์ระเด่นภูมิ” “เมื่อเอ๋ยเมื่อนั้น ประสันตยาปริดีเปรมเกษมศรี” “เมื่อเอ๋ยเมื่อนั้น ต่อมะหงฝ่ายกรุงดาหา” “บัดเอ๋ยบัดนั้น ประสันตยาที่เลี้ยงผู้ใหญ่” “บัดเอ๋ยบัดนั้น ต่อมะหงรับสั่งไล่เกศา” (เรื่องดาหลังความเก่า, กระจดาขฟรัง เลขที่ 35: 1, 5, 19, 20, 21)

การใช้คำว่า “เมื่อนั้น” และ “บัดนั้น” ปนกันโดยมิได้จำแนกชัดเจนนี้ พบในบทละครสมัยอยุธยาและธนบุรี เนื่องจาก “การใช้คำขึ้นต้นบทละครแบบเก่าไม่ได้แยกชั้น” (เสาวณิต วิงวอน, 2555: 210) เช่น บทละครเรื่องสังข์ทองใช้ว่า “เมื่อนั้น โฉมนางรงจนาหน้าตาไหล” “เมื่อนั้น เสนารักษาคณโทษทัณฑ์” “บัดนั้น เสนารับสั่งไล่เกศา” (วรรณคดีสมัยกรุงศรีอยุธยา, 2526: 75, 93, 115) บทละครเรื่องรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ใช้ว่า “เมื่อนั้น พระรามบุญเรืองเฟื่องฟ้า” “บัดนั้น พระอวตารผู้ชาญชัยศรี” (สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช, 2506: 8, 75)

5.2 การใช้ภาษากระชับและเรียบง่ายกว่าฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1

ในภาพรวม เรื่องดาหลังเลขที่ 35 ใช้ภาษาค่อนข้างประณีตสละสลวยตามขนบของบทละครใน แต่เมื่อเทียบกับเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 พบว่า เรื่องดาหลังเลขที่ 35 ใช้ภาษากระชับ ตรงไปตรงมา และมีวรรณศิลป์เรียบง่ายกว่าฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 อันแสดงให้เห็นว่า เรื่องดาหลังเลขที่ 35 น่าจะเป็นบทละครยุคเก่าที่แต่งขึ้นก่อนฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 จึงยังมีได้ตกแต่งภาษาวรรณศิลป์มากนัก ดังตัวอย่างบางตอนต่อไปนี้

ตารางที่ 5 เปรียบเทียบการใช้ภาษาระหว่างเรื่องดาหลัง 2 ฉบับ

ตัวอย่าง การใช้ภาษาตอนอิเหนาบอกบุษบาสำหรัว่าจะไมยอมแต่งงานกับบุษบาแห่งเมืองดากา	
เรื่องดาหลังเลขที่ 35	เรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1
<p>๑ เมื่อเอ๋ยเมื่อนั้น กราบลงกับบาทพระภูมิ จะเห็นว่าพระองค์มุลุ่มหลง พระจะคุมโทษโกรธเมียรัก</p> <p>๑ เมื่อเอ๋ยเมื่อนั้น ยินแล้วจึงมีวาจา อันโทษทัณฑ์ที่พระบิดา จะทำโทษโกรธที่ประการใด (เรื่องดาหลังความเก่า, กระจดาขฟรัง เลขที่ 35: 19)</p>	<p>๑ เมื่อนั้น พรั่นใจด้วยเกรงพระอาญา เหมือนหนึ่งพระไม่โปรดเทศ ชีวิตข้าแม่ลูกทั้งสองนี้ เฝ้าพระเมตตาปราณี เฝ้าแล้วอย่าเพอคลาไคล</p> <p>๑ เมื่อนั้น จึงตอบคำบุษบายพาพาล พี่ไม่อยากไปเมืองดากา จะขับเสียมให้อยู่บุรี จะพาพุ่มพวงดวงใจ แต่พอเป็นสุขเราสองรา (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, 2499: 38)</p>

เมื่ออิเหนาบอกบุษบาสำเร็จว่าจะไม่ยอมแต่งงานกับคู่หมั้นตามบัญชาของท้าวกูเรป็น บุษบาสำหรับในเรื่องดาหลังเลขที่ 35 ได้กล่าวแก่อิเหนาว่า อิเหนาไม่ควรขัดคำสั่งของท้าวกูเรป็น ทั้งยังขอให้อิเหนาเร่งสั่งการตามบัญชา เพราะหากอิเหนาขัดคำสั่ง ท้าวกูเรป็นก็จะลงโทษนาง ด้วยเห็นว่าเป็นต้นเหตุทำให้อิเหนาล้มเหลว ส่วนในเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 แม้บุษบาสำหรับจะกล่าวตอบคล้ายกับเรื่องดาหลังเลขที่ 35 แต่ขยายความอย่างมีชั้นเชิงขึ้นว่า หากอิเหนาเมตตา นางก็ขอให้สั่งการวิวิธตามบัญชาของท้าวกูเรป็น การที่อิเหนาขัดคำสั่ง ก็เหมือนกับไม่เมตตา นาง เพราะจะทำให้ท้าวกูเรป็นลงโทษทั้งนางและมารดาถึงตาย คำกล่าวนั้นนับว่ามีวาทีศิลป์เด่นชัด เพราะไม่เพียงแต่ทัดทานอิเหนาตรง ๆ แต่ยังขอความเมตตาด้วย ทั้งยังเน้นโทษที่จะได้รับให้รุนแรงขึ้นว่า ทั้งนางและมารดา คงจะรับโทษถึงขั้น “ม้วยบรรลัย”

หลังจากฟังบุษบาสำหรับทัดทาน อิเหนาในเรื่องดาหลังเลขที่ 35 ก็กล่าวตอบสั้น ๆ ว่า อิเหนาเข้าใจนาง และเห็นว่าคงจะไม่มีโทษใดมาถึงนาง แต่ถ้าท้าวกูเรป็นจะลงโทษอิเหนา อิเหนาก็จะไม่ยอมทอดทิ้งนาง ส่วนในเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 อิเหนาตอบได้อย่างมีวาทีศิลป์ และเน้นให้เห็นความรักที่มีต่อนางเด่นชัดมากกว่าเรื่องดาหลังเลขที่ 35 เช่น อิเหนากล่าวอย่างชัดเจนว่า “ที่ไม่อยากไปเมืองดงหา” และหากท้าวกูเรป็นจะลงโทษขับไล่อิเหนา อิเหนาก็พร้อมออกจากเมืองและจะพานางไปอยู่ด้วยกันตลอดไป ดังวรรคที่ว่า “แต่พอเป็นสุขเราสองเรา ไปกว่าจะม้วยบรรลัย”

ตารางที่ 6 เปรียบเทียบการใช้ภาษาระหว่างเรื่องดาหลัง 2 ฉบับ

ตัวอย่าง การใช้ภาษาตอนอิเหนาลาบุษบาสำหรับไปล่าเนื้อ			
เรื่องดาหลังเลขที่ 35		เรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1	
๑ เมื่อเอ๋ยเมื่อนั้น นางเร่กลุ่มกลัดขัดทรวง	บุษบาได้ฟังก็เป็นห่วง แต่หนักหนกหน้า ใจไปมา	๑ เมื่อนั้น นางยังกลุ่มกลัดขัดทรวง	บุษบาทุกขใจเป็นใหญ่หลวง แต่หนักหน่วงฤทัยไปมา
นางกราบขบลงกับดักพระจักรี	วันนี้เมียหนักใจเป็น หนักหนา	แล้วนางกราบขบลงกับดัก	วันนี้เมียหนักใจนักหนา
ซึ่งพระจะไปพนาวา	เหมือนจะไม่ได้ กลับมาแล้ว	ซึ่งพระจะไปในพนาวา	จะกลับมาแสนยาก ลำบากแล้ว
หรือจะมีเหตุการณ์ที่ในไพร	ที่ไหนเมียจะ พบพระแก้ว	เกลือกจะมีเหตุการณ์ที่ในไพร	เมียไม่ไว้ใจหน่อเนื้อเชื้อแก้ว
วันนี้พระบาทจะคลาดแคล้ว	สิ้นบุญเมียแล้วจง เอ็นดู	วันนี้พระบาทจะคลาดแคล้ว	สิ่งใดพระร่วมแก้วจงคิดดู (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, 2499: 25-27)
(เรื่องดาหลังความเก่า, กระจาดฝรั่ง เลขที่ 35: 23)			

ในตอนทีเื่อเห็นลลาบุษบาสำหรัไปล่าเนือข้างตัน คำพูดของบุษบาสำหรัในเร่องดาหลัง 2 ฉบับใช้ภาษาคล้ายกัน มีส่วนที่ต่างกันบ้างในระดบัถ้อยคำ ส่วนที่ต่างกันนี้แสดงให้เห่นเด่นชัดว่า เร่องดาหลังเลขที่ 35 ใช้คำที่กระชับเรียบง่าย ส่วนเร่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ใช้คำที่ประณีตสละสลวยมากกว่า เช่น ฉบับเลขที่ 35 ใช้ว่า “หวังใจ” ฉบับรัชกาลที่ 1 ใช้ว่า “หวังฤทัย” ฉบับเลขที่ 35 ใช้ว่า “นางกราบชบ” ฉบับรัชกาลที่ 1 เพิ่มคำเชื่อมเป็น “แล้วนางกราบชบ” ฉบับเลขที่ 35 ใช้ว่า “ซึ่งพระจะไปพนาวา” ฉบับรัชกาลที่ 1 เพิ่มสัมผัสในเป็น “ซึ่งพระจะไปในพนาวา”

ข้อสันนิษฐานเรื่องยุคสมัยที่แต่งและกระบวนการแสดงของบทละครเร่องดาหลังเลขที่ 35

ลักษณะของเร่องดาหลังเลขที่ 35 ที่ต่างกับเร่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ดังที่ศึกษาข้างต้นนี้ ทำให้สามารถสันนิษฐานยุคสมัยที่แต่งเร่องดาหลังเลขที่ 35 รวมทั้งเห่นกระบวนการแสดงบางประการของเร่องดาหลังเลขที่ 35 ดังนี้

1. ยุคสมัยที่แต่งบทละครเร่องดาหลังเลขที่ 35: เร่องดาหลังสำนวนเก่าสมัยอยุธยา

การศึกษาเปรียบเทียบเร่องดาหลังเลขที่ 35 กับเร่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ทำให้ตั้งข้อสันนิษฐานได้ว่า เร่องดาหลังเลขที่ 35 เป็นบทละครยุคเก่าก่อนฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 โดยน่าจะเป็นส่วนหนึ่งของบทละครเร่องดาหลังฉบับอยุธยาตอนปลาย ซึ่งเป็นยุคที่มีการประพันธ์เร่องนี้ขึ้นเป็นครั้งแรก

เหตุผลของข้อสันนิษฐานดังกล่าว มี 3 ประการ **ประการแรก** การที่เร่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 มีศิลปะในการนำเสนอเร่องราวและตัวละคร รวมทั้งพิถีพิถันในการใช้ภาษาเด่นชัดกว่าเร่องดาหลังเลขที่ 35 แสดงให้เห็นว่า เร่องดาหลังเลขที่ 35 มีอายุเก่ากว่าและประพันธ์ขึ้นก่อน จึงยังมิได้ตกแต่งเร่องราวหรือใช้กลวิธีประพันธ์ที่ซับซ้อนนัก ส่วนเร่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 เกิดขึ้นภายหลัง จึงมีการปรับรายละเอียดเนื้อหา ลักษณะตัวละคร และการใช้ภาษาให้งดงามมีศิลปะยิ่งขึ้น ดังจะเห่นว่า เร่องดาหลังเลขที่ 35 เน้นเล่าเร่องอย่างกระชับเรียบง่ายและตัวละครมีลักษณะไม่ซับซ้อน ขณะที่เร่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 เน้นความสมเหตุสมผลของเร่องราวและการกระทำของตัวละคร เน้นขยายอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครให้เด่นชัด และใช้ภาษาประณีตไพเราะมากกว่า **ประการที่สอง** การที่เร่องดาหลังเลขที่ 35 มีกระบวนการกลอนและถ้อยคำคล้ายบทละครสมัยอยุธยาและธนบุรี ทั้งลักษณะการลงเสียงวรรณยุกต์ทั้งวรรครับวิธีการรับส่งสัมผัสระหว่างวรรค การใช้คำประกอบชื่อตัวละคร และการใช้คำขึ้นต้นบท “เมื่อนั้น” และ “บัดนั้น” โดยไม่จำแนกชัดเจน แสดงให้เห็นความเป็นไปได้ว่าเร่องดาหลังฉบับนี้มีอายุเก่าถึงสมัยอยุธยา **ประการที่สาม** การที่เร่องดาหลังเลขที่ 35 มีเนื้อหาและบทประพันธ์หลายช่วงพ้องกับเร่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ช่วยเสริมให้เห่นไปได้มากขึ้นว่า เร่องดาหลังเลขที่ 35 เป็นสำนวนอยุธยา เนื่องจากเร่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 มีประวัติว่าทรงฟื้นฟูปรับปรุงขึ้นจากเร่องดาหลังสำนวนอยุธยา คือ “ดูเหมือนเอาบทครั้งกรุงเก่าตั้งเป็นหลัก...มีกลอนครั้งกรุงเก่าปะปน” (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราจรรยาภาพ, 2508: 132) ดังนั้น เนื้อหาและบทประพันธ์ของเร่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ย่อมต้องมีส่วนที่พ้องกับเร่องดาหลัง

สำนวนอยุธยา ซึ่งการเปรียบเทียบเรื่องดาหลังเลขที่ 35 กับเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ก็ทำให้เห็นความสัมพันธ์ดังกล่าว สะท้อนว่าเรื่องดาหลังเลขที่ 35 น่าจะเป็นตัวบทต้นเค้าของเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1

เรื่องดาหลังที่มีอายุเก่าแก่นี้ นอกจากเรื่องดาหลังเลขที่ 35 ดังที่ได้ศึกษาในที่นี้แล้ว ยังมีเรื่องดาหลังอีกฉบับหนึ่งที่มีการสันนิษฐานว่าเป็นสำนวนเก่าเช่นกัน คือบทละครเรื่องดาหลังฉบับหมื่นจำเนียร¹⁰ ซึ่งมีเนื้อหาเริ่มจากปันหยีเข้าเมืองมันหยาจจนถึงบุษบกักบกระรัตติกาลปลอมตัวเป็นชายนักร่าออกตามหาปันหยี ดังที่ธานีรัตน์ จัตตะศรี (2562ข) ได้ศึกษาและสันนิษฐานไว้ว่า บทละครเรื่องดาหลังฉบับหมื่นจำเนียรน่าจะเป็นส่วนหนึ่งของบทละครเรื่องดาหลังฉบับอยุธยา หรือมีฉะนั้นก็เป็นบทที่ปรับปรุงขึ้นจากฉบับอยุธยาทำให้มีการใช้ถ้อยคำแบบบทละครยุคอยุธยาปรากฏอยู่ (ธานีรัตน์ จัตตะศรี, 2562ข: 170-171) เรื่องดาหลังสำนวนเก่าก่อนฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 จึงมิได้สูญหายไปหมดอย่างที่เข้าใจกัน

ในฐานะเรื่องดาหลังที่เป็นไปได้ว่ามีอายุเก่าถึงสมัยอยุธยา เรื่องดาหลังเลขที่ 35 และเรื่องดาหลังฉบับหมื่นจำเนียร มีลักษณะร่วมกันหลายประการ เช่น ใช้คำขึ้นต้น “เมื่อนั้น” “บัดนั้น” โดยไม่จำแนกชัดเจนแบบบทละครยุคเก่า ดำเนินเรื่องกระชับกว่าเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 แต่ก็มีช่วงที่เน้นพรรณนารายละเอียด มีสำนวนภาษาบางช่วงตรงหรือคล้ายกับฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 อันทำให้เห็นว่ามีความสัมพันธ์กับฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ขณะเดียวกันก็มีสำนวนภาษาและเนื้อหาบางช่วงต่างกับฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ในลักษณะที่เห็นได้ว่าฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 มีศิลปะในการแต่งมากกว่า ทั้งนี้ เรื่องดาหลังเลขที่ 35 และเรื่องดาหลังฉบับหมื่นจำเนียรจะเป็นสำนวนของกวีเดียวกันหรือไม่ ยังไม่มีหลักฐานพอที่จะชี้ชัดได้ในขณะนี้ คงต้องสืบค้นเรื่องดาหลังฉบับอื่น ๆ เพิ่มมากขึ้นเพื่อนำมาศึกษาเปรียบเทียบต่อไป

2 กระบวนแสดงของบทละครเรื่องดาหลังเลขที่ 35

การศึกษาเรื่องดาหลังเลขที่ 35 ยังทำให้เห็นว่า กระบวนแสดงของเรื่องดาหลังฉบับนี้ค่อนข้างกระชับกว่าเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ดังพบว่าในตอนเดียวกันนี้ เรื่องดาหลังเลขที่ 35 มีบทพรรณนาแทรกอยู่ 7 ครั้ง ขณะที่ฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 มีแทรกอยู่ 11 ครั้ง และมักพรรณนาหลายคำกลอน ดังได้ยกตัวอย่างอธิบายข้างต้น กระบวนแสดงของฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 จึงซ้ำและละเอียดกว่า รวมทั้งเน้นขยายความรายละเอียดของภาพและอารมณ์ความรู้สึกมากกว่า ทั้งนี้ คงเป็นเพราะเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 มุ่งบันทึกเรื่องมากกว่าการแสดง ดังที่พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร (2517: 176) ทรงวิจารณ์เรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ว่า “สังเกตว่าเทคนิคในทางจัดละครยังอ่อนมาก ดูคล้าย ๆ รามเกียรติร์รัชกาลที่หนึ่ง ซึ่งมุ่งแต่จะบันทึกเรื่องไว้ให้ตลอดต้นจนปลาย” อย่างไรก็ตาม บางช่วงของเรื่องดาหลังเลขที่ 35 ก็มีกระบวนแสดงที่ซ้ำและยืดเยื้อกว่า เช่น ตอนอิเหนาลาบุษบาสำหรับไป

¹⁰ เรื่องดาหลังฉบับหมื่นจำเนียร เขียนในสมุดไทยดำ 1 เล่ม เส้นดินสอขาว เก็บรักษาอยู่ที่สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ลงทะเบียนเลขที่ 17021 ปกสมุดไทยเขียนว่า หมื่นจำเนียรเป็นผู้เขียน ซึ่งน่าจะหมายความว่าเป็นผู้คัดลอก (ธานีรัตน์ จัตตะศรี, 2562ข: 149)

เข้าเฝ้าท้าวภูเรป็น มีบทสรรสรงทรงเครื่องของอิเหนาแทรกอยู่ ขณะที่ฉบัพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ไม่ปรากฏ ในส่วนของกระบวนรำ เรื่องดาหลังเลขที่ 35 มีบทพรรณนาที่เอื้อแก่การแสดง กระบวนรำอันเข้มข้งดงามแทรกอยู่หลายช่วง เช่น บทชมธรรมชาติ บทสรรสรงทรงเครื่อง และ บทคร่ำครวญ แต่ในตอนเดียวกันนี้ เรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 มีบทพรรณนาหลากหลายมากกว่า เช่น บทชมธรรมชาติ บทสรรสรงทรงเครื่อง บทชมโฉมตัวละคร บทชมม้า และ บทคร่ำครวญ จึงมีช่วงที่แสดงกระบวนรำงามหลากหลายกว่า

สรุปผลการวิจัย

บทละครเรื่องดาหลังฉบักระดาศฝรั่งเลขที่ 35 ซึ่งเก็บรักษาอยู่ในสำนักหอสมุดแห่งชาติ มีที่มาจากสมุดไทยดำ 1 เล่ม เนื้อหาเริ่มจากอิเหนาลาท้าวภูเรป็นไปเที่ยวพำจนถึงตำมะหงลงลง บุษบาสำหรับไปฆ่า เรื่องดาหลังฉบันี้เป็นเรื่องดาหลังสำนวนแปลกที่ไม่ปรากฏประวัติการแต่ง ทั้งยังมีสำนวนต่างกับบทละครเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ซึ่งเป็นเรื่องดาหลังฉบัที่รู้จักกันแพร่หลาย จึงทำให้เกิดคำถามวิจัยเรื่องยุคสมัยที่แต่งบทละครเรื่องดาหลังเลขที่ 35

ผลการศึกษาพบว่า เรื่องดาหลังเลขที่ 35 มีเนื้อหาหลักและบทประพันธ์บางส่วนตรงกับเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ขณะเดียวกันก็มีลักษณะที่ต่างออกไปหลายประการ กล่าวคือ มีกระบวนกลอนและการใช้ถ้อยคำแบบกลอนยุคเก่าสมัยอยุธยาและธนบุรี ดำเนินเรื่องกระชับกว่า ฉบัพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ไม่เน้นขยายรายละเอียดของภาพและอารมณ์ความรู้สึกไว้อย่างไร ฉบัพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 แต่ก็มีบทพรรณนาที่เอื้อแก่การแสดงกระบวนรำที่ดงามแทรกอยู่ ตัวละครมีลักษณะตรงไปตรงมาและมีความรู้สึกนึกคิดไม่ค่อยซับซ้อนเมื่อเทียบกับตัวละครเดียวกันในฉบัพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 และมีวรรณศิลป์ที่เรียบง่ายกว่าฉบัพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1

การที่เรื่องดาหลังเลขที่ 35 มีเนื้อหา การดำเนินเรื่อง และภาษาวรรณศิลป์ กระชับและเรียบง่ายกว่าเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ทั้งยังมีกระบวนกลอนและการใช้ถ้อยคำหลายช่วงแบบกลอนยุคเก่าสมัยอยุธยาและธนบุรี ทำให้สันนิษฐานยุคสมัยที่แต่งเรื่องดาหลังเลขที่ 35 ได้ว่า น่าจะเป็นส่วนหนึ่งของบทละครเรื่องดาหลังสมัยอยุธยาตอนปลาย ซึ่งเป็นยุคที่มีประวัติว่า เรื่องดาหลังประพันธ์ขึ้นเป็นครั้งแรก และด้วยเหตุที่เรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ปรับปรุงฟื้นฟูขึ้นจากสำนวนอยุธยา จึงทำให้มีเนื้อหาและกลอนบางช่วงพ้องกับเรื่องดาหลังเลขที่ 35 และมีการปรับแต่งลักษณะต่าง ๆ ให้ดงามมีศิลปะและมีรายละเอียดซับซ้อนยิ่งขึ้น

หากข้อสันนิษฐานดังกล่าวเป็นจริง เรื่องดาหลังเลขที่ 35 นับเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นว่า เรื่องดาหลังสำนวนอยุธยาไม่ขัดขาดหายไปหมดอย่างที่เข้าใจกัน แต่ยังมีตกตมมาถึงปัจจุบัน เรื่องดาหลังฉบันี้ไม่เพียงแต่ช่วยให้เข้าใจเนื้อหา สำนวนภาษา และกลวิธีการประพันธ์ของเรื่องดาหลังยุคเก่าเท่านั้น แต่ยังสะท้อนให้เห็นกระบวนแสดงด้วยว่า เน้นความกระชับและเรียบง่าย แต่บางช่วงก็เน้นพรรณนายละเอียด และมีกระบวนรำจากบทพรรณนาต่าง ๆ แทรกอยู่เป็นระยะ ซึ่งลักษณะดังกล่าวอาจเป็นร่องรอยหนึ่งของการแสดงละครในเรื่องดาหลังยุคเก่า ก่อนที่จะมีการฟื้นฟูบทละครในและละครในของหลวงในสมัยรัชกาลที่ 1 เรื่องดาหลังเลขที่ 35 จึงเป็นเรื่องดาหลัง

ฉบับหนึ่งที่มีคุณค่าในการช่วยต่อเติมความรู้เกี่ยวกับวรรณคดีเรื่องดาหลังในสังคมไทยให้แจ่มชัดยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งประวัติวรรณคดีและการแสดงเรื่องนี้ในยุคโบราณก่อนกรุงรัตนโกสินทร์

รายการอ้างอิง

- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2508). **ตำนานละครอิเหนา**. พิมพ์ครั้งที่ 4. พระนคร : คลังวิทยา.
- ดากสินมหาราช, สมเด็จพระเจ้า. (2506). **บทละครกรมเกียรติ**. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา.
- ธานีรัตน์ จัตตุหะศรี. (2561). “เมื่อเกิดมาเป็นสตรี จะสงวนประเพณีให้แจ่มใส” : การนำเสนอตัวละครหญิงเพื่อสอนหญิงในเรื่องดาหลังพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1. **วารสารไทยศึกษา**. 14(2), 151-198.
- ธานีรัตน์ จัตตุหะศรี. (2562ก). บทละครเรื่องดาหลังฉบับสมุดไทยเลขที่ 516/1 : เรื่องดาหลังสำนวนแปลก. **วารสารภาษาและวรรณคดีไทย**. 36(2), 67-109.
- ธานีรัตน์ จัตตุหะศรี. (2562ข). บทละครเรื่องดาหลังฉบับหมื่นจำเนียร : เรื่องดาหลังสำนวนเก่าที่เพิ่งพบ. **วารสารอักษรศาสตร์**. 48(2), 146-173.
- พิทยลาภพฤฒิยากร, พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่น. (2517). **ชุมนุมพระนิพนธ์ของพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์.
- พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, พระบาทสมเด็จพระ. (2499). **ดาหลัง**. กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองธรรม. (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยกาเจ้า ณ พระเมรุมาศท้องสนามหลวง วันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2499)
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- เรื่องดาหลังความเก่า**. กระดาษฝรั่ง. เลขที่ 35 ตู 115 ชั้น 4/4 มัดที่ 6. หมุกลอนบทละคร. หอสมุดแห่งชาติ. กรุงเทพฯ.
- วรรณคดีสมัยกรุงศรีอยุธยา**. (2526). กรุงเทพฯ : บรรณกิจ.
- ศูนย์หม่อมใหม่เฉลิมพระเกียรติฯ นราธิวาส กรมหม่อมใหม่. (2555, 11 ธันวาคม). **ผ้าโบราณ “จวนตานี” มรดกประวัติศาสตร์ที่ถูกลืม**. สืบค้นเมื่อ 6 มกราคม 2563 จาก <https://www.gotoknow.org/posts/445029>
- เสาวณิต วิงวอน. (2555). **วรรณคดีการแสดง**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ภาควิชาวรรณคดี และ คณะกรรมการฝ่ายวิจัย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เสาวลักษณ์ อนันตพานต์. (2515). **บทละครนอกสมัยกรุงศรีอยุธยา**. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.